

Alla de fötter som vandrat på dessa vägar!

Joakim Johansson

Just nu pågår två stora förändringar inom Landeryd. Hackefors industriområde utökas med nya industriotomter och nya vägsystem dessutom läggs Brokindsleden om vid Edsberga. Arbetena pågår för fullt just nu. I och med detta så ändras två gamla medeltida vägsträckningar. Den del av vägen som nu ska ersättas mellan Harvestad och Sturefors har slingrat sig på samma sätt över kullen vid Edsberga by sedan urminnes tider. Här har många vagnar, hovar, fötter och sedermera bilar färdats till och från Linköping.

Sviestads åkrar

I de nordöstra delarna av Landeryd finner du Hackefors industriområde, som i själva verket ligger på åkrar som tillhört Sviestad gård. Här växer nu fram ett nytt vägnät indelat i ett systematiskt rutnät anpassat för bästa utformning på industrifastigheterna. Detta med innebörden att stora delar av den gamla "Sviestad-vägen" som idag

går från Åtvidabergsvägen mot Landeryd kommer att försvinna. För att ta sig till Sviestad Motorstadion har man ju behövt åka på denna väg. Men nu byggs istället en rondell mitt i industriområdet med en ny infartsväg mot motorstadion. Så för att komma dit får man framöver åka genom Hackefors.

Landeryds enda allé

När vägarna är färdiga kommer "Sviestadvägens" påfart från Åtvidabergsvägen att klippas av. Den gamla vägen genom allén in mot Sviestad gård blir då ett minne blott. Sviestads allé är för övrigt den enda längre allén inom Landeryd. En mindre allé kan man säga finns vid uppfarten till Harvestad gård, men förutom den så är det bara Sviestad som har och har haft en ordentlig allé, dock är den illa åtgången med avsaknad av flera träd. Vägen och allén anlades omkring år 1825.

Sviestad by

Sviestad var fram till början av 1800-talet en by som låg ca 300 meter öster om nuvarande Sviestad gård, på kullen invid

vägen mot motorstadion. Den allra äldsta vägen till Sviestad by kom österifrån från Vårdsberg över åkrarna.

Vägen till Hackefors

De delar av "Sviestadvägen" som kommer att tas bort nu för industrierna har haft samma kurviga sträckning runt "kyrkberget" alltsedan medeltiden och är säkerligen ännu äldre. Detta var vägen till Hackefors by som låg nere vid Stångån. Delar av den gamla grusvägen ner mot ån finns kvar förbi de gamla torpen Laholm och Kvistrum vid järnvägen.

Kyrkberget

"Kyrkberget" ligger ca 500 meter söder om Sviestad gård och har sannolikt fått sitt namn eftersom man kunde se både Landeryds, Vårdsbergs och Linköpings kyrktorn därifrån. Vid berget eldades förr majbrasor.

Landerydsvägen

Genom Hackefors industriområde löper en huvudgata som heter Landerydsvägen. Namnet har länge grämt flera aktörer inom hembygds-

förening som ivrigt påtalat att vägen borde heta nåt annat eftersom den inte ansluter mot Landeryds kyrka. Men nu i och med byggandet av nya vägar så kommer huvudgatan att fortsätta rakt fram och ansluta till den gamla "Sviestadvägen" som går mot kyrkan och då blir ju trots allt namnet mer rätt.

Bli historisk i kurvorna

Om du nu vill känna historiens vingslag så passa på att åka eller gå längs den kurviga vägen förbi "kyrkberget" mot Sviestad gård och tänk på alla som passerat här under 1000-tals år, alla lass med säd och mjöl till och från kvarnarna i Hackefors. Detta innan grävmaskinerna snart hackar upp vägen och förändrar området helt.

Förra kryssets vinnare.
Gratuleras

1. Trisslott:
Mona Björndal
2. 20-gan lott
Ingrid Norrlid
3. 10-an lott
Erik Andersson

Betong i Landeryd.

Joakim Johansson

Kanske funderar du över den något märkliga rubriken och tycker att betong är en modern företeelse. Men betong användes redan i Romarriket, men då med vulkanisk aska som bindemedel istället för cement. Cement som är bindemedlet patenterades 1824 i England(?).

År 1872 användes den första svenska cementen i Lomma i Skåne och materialet började användas vid byggnation. Armerad betong började användas i Sverige i början av 1910-talet. Under 1900-talet blev det ett av de dominerande byggmaterialen på grund av sin formbarhet, styrka och låga kostnad

Att man kan hitta gamla stengrunder efter torp ute i skogen är vanligt, men här och var ser man också rester av gjutna golv och fundament som använts under 1900-talet. Jag tänkte på detta med betong då jag vid mitt föräldrahem Dockulla nedanför Landeryds kyrka stod och tittade på en gammal "betongbunker". Denna betongkällare som ligger i ena änden av en slänt byggdes sannolikt i början av 1930-talet som pumphus för att pumpa vatten till kyrkan och ålderdomshemmet. Ingången består av en plåtklädd lucka på ovansidan. Den gamla trätrappen som ledde ner i källaren är sedan länge bortmurad. På botten av den tre

meter djupa källaren som är cirka 2,5 x 2,5 meter finns utstickande vattenledningar kvar i väggen. På 1980-talet fanns planer på att såga upp ena betongväggen i slänten för att göra jordkällare, men planerna kom inte längre än några sågsnitt med betongsåg. År 1918 byggdes Hagebyskolan på kullen ovanför järnvägsstationen i Hjulsbro. Skolan revs omkring 1980, men i slänten finns en solid jordkällare i betong kvar som en rest från 1918.

Vid Sviestad gård byggdes 1907 en stor ladugård som revs 1986. Där på en stenhäll finns en betongbunker, något slags pumphus kvar.

Vid en cykelbana väster om Källsättersvägen i Hjulsbro kan man se betongrester i backen. Där låg torpet Källsäter och eftersom torpet låg nedanför sluttande mark så var golven fuktiga. Frans Ekvall som bodde i torpet i början av 1900-talet tröttnade på de fuktiga golven och cementerade köksgolvet. Torpet revs 1936.

Oftast när byggnader rivs nu för tiden så tas alla spår bort. Gamla stengrunder hittar man ju här och var i skogen men betongfundament är ovanligare. Oftast går "modernare" 1900-tals bebyggelse det ödet till mötes att de helt tas bort. Därför är dessa få grå, tråkiga och inte så vackra fundament ändå en del av vårt kulturarv. De bör bevaras för eftervärlden som ett minne från 1900-talets tidiga användning av betong.

Sockenskomakaren Landelius

– en djupdykning i ett

Landerydssläkte

Joakim Johansson

Ibland kan historier uppdaga sig på de lustigaste sätt. Ett sådant fall tänkte jag berätta om nu.

Det var våren 2008 när vi som bäst höll på att färdigställa Dalhemsboden, kaffestugan i hembygds-parken. Det snickrades på stugan och det plockades bland föremål som skulle huseras där. Bland annat så putsades gamla kopparföremål för att utsmycka kaffestugan. Det var just ett nyputsat grytlock av koppar som fångade uppmärksamheten lite extra denna gång. När jag skulle montera upp några grytlock i stugan såg jag att någonting var inristat på ovensidan av ett lock. Två ord med sirlig stil. Jag lyckades först uttyda det understa ordet till "...dsberga",

- aha! "Edsberga" står det. Så spännande, ett lock som kunde förankras lokalt till Landeryd. Men vad stod det ovanför?

"...lius". Jo men vänta nu, i mitt minne efter all hembygdsforskning hade jag en skomakare i Edsberga i bakhuvudet, Landelius.

Jo visst, det står "Landelius Edsberga".

Självklart synade jag alla andra kopparföremål lika noga, men inga inristade namn på nåt mer.

Nu blev det att eftersöka Landelius historia. Jag kollade i datorn bland allt material jag har forskat fram tidigare och lät mig minnas att jag sparat en skomakares levnadsbeskrivning från 1880-talet. I den texten fann jag att denne man hade gått i lära hos Landelius år 1840. Jag satte mig vid apparaten som man läser micro-filmade kyrkböcker med och matade in ett microfishkort med husförhörlängder för 1840-45. Jag letade upp Edsberga, och där på Skattegårdens ägor fann jag till slut sockenskomakaren Anders Jonsson. Ja, för han hette nämligen så innan han bytte namn till Landelius.

Internet är ju också en tillgång så jag sökte på Landelius och Edsberga och hittade en uppgift i svenska släktkalendern.

I den kalendern upptas släkter där son till son till son, osv. bott kvar i samma socken utan utflytt. Det visade sig att just Landelius var den enda kända släkt i Landeryd som på mans-sidan levte kvar i socknen i flera hundra år. Stamfader för denna släkt i Landeryd angavs vara Bonden Bengt i Edsberga död 1689.

Jag hittade inte så långt bak i husförhörlängderna nu, men genom att leta mig bakåt från Anders Jonsson (Landelius) så kommer jag till hans farfar Peter Svensson född i Landeryd på 1750-talet, prästen har bara antecknat "född år 175_".

Hur många generationer det är mellan Bonden Bengt och denne Peter är okänt men jag skulle tro två till fyra generationer.

Peter Svensson blev torpare i Krustorpet. Det låg inom "sockenallmanningen" på Rogestads ägor som på den tiden låg i Landeryd socken, men numera tillhör Vårdsberg. Det torpet är rivet sedan länge.

Peters son Jonas föddes 1784. Denne Jonas tar senare över som torpare i Krustorpet. Han gifter sig med Maja Stina Anders-dotter och får nio barn. Den äldste sonen Anders, denna berättelses huvudperson, föddes den 26 mars 1807 i Krustorpet.

Sonen Anders flyttar hemifrån vid 14 års ålder, men återkommer 1827 till sitt föräldrahem från Wist socken. Han är då 20 år gammal och tituleras som sockenskomakare.

År 1831 flyttar han till Humpen (Klockarehumpen) som var en utjord till Slattefors, alltså en äga som låg en bra bit från gårdens samlade ägor. Klockarehumpen finner vi i korsningen Vårdsbergsvägen och Landerydsvägen/Slatteforsvägen. Där gifter han sig med Sara Christina Settersten och får 1834 en dotter Anna Sofia. Samma år flyttar de till Edsberga Skattegård men tre år senare dör hustrun i lungsot.

Anders gifter om sig med pigan Cajsa Lekander från övre Ullstämman och får fyra barn. Först år 1840 antecknas Anders i hus-förhörslängden som Anders Landelius. Men namnet Landelius användes redan i födelseboken när hans första dotter föds 1834.

Det är ju klart en sockenskomakare ska ha namn efter sin socken Landeryd.

Familjen antecknas att bo i "en stuga" på Edsberga Skattegårds ägor och denna stuga kallas senare för "skomakare Landelius stuga".

Anders och Cajsas son Johan August tar över som skomakare och bildar familj i stugan. Modern Cajsa dör 1889 och gamle Anders Landelius dör i lunginflammation i sitt hem 86 år gammal den 8 mars 1894.

Sonen Johan August Landelius döper då huset till Oscarsberg, efter sin bror. Möjligtvis byggdes det nuvarande huset då.

När seklet slog nytt bor Johan August med sin hustru Karolina Nestor i huset och även hans syster Anna Sofia Landelius som länge varit piga vid Harvestad, men som nu på äldre dar flyttat "hem" igen. Dessutom bor deras dotter Augusta född 1869 i huset med sin make byggarbetaren Ernst Reinhold Wallén och så deras två barn i sin tur, Nils Ture och Maria.

Senare flyttar även Johan August och Karolinas andra dotter Hilma tillbaka till huset.

Hustrun Karolina dör 1916 och Johan August 1928. Ernst Wallén dog 1929.

Kvar i huset bor båda systrarna Augusta Wallén och Hilma Landelius samt Augustas dotter Maria. Alla tre var sömmerskor och bodde kvar till sin död i mitten av 1900-talet.

Och detta lyckades vi reda ut tack vare ett grytlock som det någon gång ristats in namnet Landelius på. Hur locket hamnade hos Landeryds hembygdsförening? Ja det är oklart om det är ett loppisfynd eller var det kom ifrån. Men vilken omväg locket än tog så gav det oss en intressant historia.

— — — — —

Gårdskarlarna

På måndagsförmiddagarna och ibland även tisdagsförmiddagarna utförs sysslor i hembygdsparken. Är du intresserad av att vara med och underhålla hembygdsparken, snickra, måla, städa, kratta, gräva, hålla i, rensa eller kanske bara vara den som sorterar skruv i verkstaden, För i verkstaden behöver vi få till en ordning. Ja hur som helst är du välkommen till hembygdsparken.

Har du nån fundering kontakta Jocke 0709-31 55 06

Ordföranden har ordet

Hej alla medlemmar och framförallt alla nya. Ja för nu är det verkligen en stor mängd nya medlemmar som får medlemsbladet till sig för första gången. I år har vi nämligen fått nära 150 nya medlemmar. Jag har blivit glatt överraskad och förbluffad flera gånger i sommar när kassören Lennart rapporterat medlemsläget. I vintras satte vi i styrelsen 2009 års budget efter att vi äntligen skulle bli 600 medlemmar. Vi satte ju rekord förra året och blev 587 medlemmar, så då borde det kunna gå, bara vi får ut information. Nu tack vare en satsning på informationsblad så har vi fått en otrolig rekordökning. I början av juli passerade vi nämligen

fantastiska 700 medlemmar. Tack alla ni som genom att vara medlemmar främjar hembygdsföreningens och hembygdsparkens verksamhet.

Jag vill även passa på att rikta ett Tack till alla de som engagerar sig i och runt hembygdsparken. Utan er skulle det inte funka. Det är ju blandningen av alla som behövs.

Den aktiva medlemmen som är med, den stödjande medlemmen som hjälper till genom att betala sin medlemsavgift och så naturligtvis alla besökare. Det funkar inte utan någon av dessa.

Jag vill även tacka alla sponsorer. Utan frivilliga bidrag och sponsorer skulle hembygdsföreningen inte

Målningar med lokala motiv
Av Joakim Johansson

Hänger det någon målning på väggen hemma hos dig, eller hos någon släkting till dig, som föreställer en släktgård eller någon annan byggnad? ,

I så fall är den en del av en riktig bildskatt. Gåramålningar, som de kallas, ger oss en unik bild i färg långt innan färgfotot var uppfunnet.

Gåramålningar är målningar med gårdar, hus, torp och liknande.

Ett unikt bildmaterial som visar dåtidens miljöer – i färg. De äldsta härrör från slutet av 1800-talet och gåramåleri förekom fram till andra världskriget.

Därefter konkurrerades målningarna ut av fotografier, senare flygfotot.

Ofta var det kringvandrande vagabonder som målade av gårdens hus eller någon enskild byggnad och sålde tavlorna till de boende på gården,

men ibland även lokala förmågor. Östergötlands Arkivförbund ÖLFA, har eftersökt så kallade gåramålningar inom Östergötland för att göra en inventering av denna unika bildskatt.

I Landeryds hembygdsförenings ägo finns två tavlor som är målade av målaren Otto Emil Nordström i Hjulsbro.

Nordström med hustrun Anna Olivia köpte och flyttade 1904 till ett nybyggt villaegnahem i Hjulsbro, med fin utsikt över Stångån. De gav huset namnet Åvik. Huset är ett av få villaegnahem som finns kvar och är nuvarande Mjölnergatan 11.

I dagens samhälle hade Nordström nog kallats konstnär istället för målare. Han målade nämligen tavlor och möbler.

Det är säkerligen flera äldre Hjulsbrobor som haft en tavla målad av "E. Nordström". Naturskildringar var något Nordström gillade att måla och ett återkommande motiv var betande kor.

En av de två tavlor som Nordström målat och som hembygdsföreningen innehar är just en sådan med betande kor i en skogsbacke vid en strand målad 1922. Nordström målade även bakgrunden på scenen i Nykterhetslogen som byggdes i Hjulsbro 1908. Motivet var en björkbacke. Nykterhetslogen revs någon gång under 1960-talets slut (*någon som vet mer exakt?*).

Den andra tavlan är en vacker gåramålning med huset Marieborg, numera kallat Brovillan, i Hjulsbro. Tavlan syns på bilden på detta medlemsblads framsida. Den är målad åren 1911-12 enligt påskrift.

Huset som var Hjulsbros speceri- och diversehandel är på bilden tämligen nybyggt, då det uppfördes 1910. Glädjande är att huset för några år sedan återfick samma gula färg som det hade när det byggdes, en färg som är dokumenterad tack vare tavlan. Under årens lopp har huset varit både rött och grått.

Motivet är målat i sommartid med grönskande träd och blommor. Längs grusvägen som sveper förbi framför huset och svänger ner mot ån faller långa skuggor från några träd. Solen tycks stå i nordväst, motivet är således en sommarkväll. Vid vägkanten står en ensam kvinna med stor vit hatt, vit blus och svart kjol. Hon håller något i handen. Vem är hon, denna finklädde kvinna? Och varför fick just hon vara med på hans tavla?

Tavlan är detaljrik liksom tavlan med korna. I bakgrunden i backen ner mot ån syns skomakare Anderssons röda hus med vita knutar, Glanshammar. Till höger skymtar även byggmästare Lövgrens vita villa med röda knutar

och altan med utsikt över ån.

På Marieborgs vägg står något otydligt ovanför butiksdörren. Av senare fotografier vet jag att det står Speceri- & Diversehandel nederst. Men överst? Kanske står det Engström, det är målat otydligt eftersom det ändå är en mindre detalj på huset. Köpman Engström var byggmästare av huset så det kan vara hans namn.

Målare Nordström som var född 1863 sålde sitt hus Åvik på 1920-talet men båda makarna bodde kvar som inneboende till sin bortgång någon gång på 1940-talet.

Nordströms målarverkstad låg mittöver gatan och revs 1959 när nuvarande bostadshuset Mjölnergatan 12 byggdes.

Tack vare Nordströms tavla vet vi hur färgerna såg ut i Hjulsbro långt innan färgfotot gjorde entré.

I hembygdsföreningens ägo finns ytterligare några gåramålningar.

En målning föreställande egna-hemmet Alphyddan byggt 1904 i Hjulsbro. Ett rödmålat hus som låg i hörnet av Mjölnergatan och Vårdsbergsvägen. 1946 ersattes huset med ett nytt i funkisstil. Huset och tomten försvann 1968 när Vårdsbergsvägen rätades.

I hörnet på tavlan står det "24", det skulle ju kunna vara året 1924.

Det årtalet skulle stämma med motivets bakgrund som är öppet landskap utan annan bebyggelse. Andra byggnader skulle ju kunna vara utelämnade med flit, men i den vinkeln det är målat så var det öppet landskap fram tills det att Gustavsberg och Solliden byggdes vid Holmsvägen 1925 respektive 1927. Detektivarbete med kartor och fotografier, men det är sådana detaljer som är spännande.

En annan mycket större tavla som föreningen fått ska enligt uppgift föreställa ett av torpen vid Slattefors, alternativt ha samröre med någon boende där. Det finns dock inget av de torp som finns och funnits kvar till modern tid som överensstämmer med torpet på tavlan, varken byggnadsmässigt eller med naturen. Men mycket kan ju ha förändrats sedan tavlan målades 1903 av "A. P-n". Det skulle ju kunna vara ett torp som rivits tidigt, men samtidigt ser det lite för fint ut för att ha blivit rivet tidigt.

En målning föreställande hembygdsparkens kaffestuga Dalhemsboden då den låg i Tallboda bredvid en cafébyggnad är en mer sentida skapelse från 1960-talet, men ändå del i denna bildskatt.

Det är de fantastiska gåra-målningar som hembygds-föreningen har.

Nu är frågan hur mycket det finns ute i bygderna? Några vet jag om, men jag gissar att det finns fler.

Föreningens sekreterare Leif Johansson har en målning av en annan flitig mer sentida målare inom Landeryd. Kantorn och läraren Erik Ahlinder. Han målade oljemålningar som fångade byggnader och miljöer på inte lika detaljrikt sätt som Nordström, men som ändå är en del av bildskatten. Leifs tavla föreställer Tråddrageri-fabriken i Hjulsbro. Den är målad 1968 och var vinst i kyrkliga syföreningens lotteri vid den tiden.

Så min fråga nu är om du känner till någon mer målning med lokal anknytning?

Har du en Nordström eller en Ahlinder eller någon annan tavla? Kontakta gärna mig så kan hembygdsföreningen få till en egen inventering av hur många målningar det finns och vem som äger dom.

Tänk efter vad som hänger på era bekantas väggar!

Kontakta mig!

Jocke 0709-31 55 06 eller
ordforande@landerydhbf.se